

‘Ethiek op de afdeling Intensieve Zorgen’

Dr. Ilse Van Cotthem

Intensivist – Diensthoofd InZo az Vesalius
Voorzitter ethisch comité az Vesalius

LICHO studiedag 3/3/2026

Een aantal stellingen... (1/5)

Stelling 1: Betrokkenheid

“Ik vind dat ik als verpleegkundige binnen het multidisciplinaire team voldoende betrokken wordt bij het vastleggen van een DNR code”

[Resultaat](#)

Een aantal stellingen... (2/5)

Stelling 2: Mening

*“Ik vind dat er voldoende rekening
gehouden wordt met mijn mening als
verpleegkundige”*

[Resultaat](#)

Een aantal stellingen... (3/5)

Stelling 3: Argumentatie

“Ik krijg de kans om mijn inzicht op de situatie vanuit mijn zorg-rol als verpleegkundige te ventileren / argumenteren bij het vastleggen van een DNR-code”

[Resultaat](#)

Een aantal stellingen... (4/5)

Stelling 4: Aanwezigheid

“Ik ben als verpleegkundige aanwezig bij het gesprek met de familie/verwanten waarin de arts motivatie en toelichting geeft over de DNR-codering”

[Resultaat](#)

Een aantal stellingen... (5/5)

Stelling 5: Ervaring

“Mijn ervaring met het vastleggen en hanteren van DNR-codes binnen het complexe behandelproces op intensieve zorgen is positief”

[Resultaat](#)

Ethiek op de afdeling Intensieve Zorgen

Deel 1

- Persoonsgerichte zorg
  - Ethische cultuur
  - Ethiek van elke dag

Deel 2

- Omgaan met ethische dilemma's

Bedenking

Misschien zou je kunnen zeggen dat dilemma's de situaties zijn waarin de ethiek om onze aandacht schreeuwt.

Door dilemma's moet je wel aan ethiek gaan doen omdat je vastloopt en er anders niet uitkomt.

Maar ethiek begint al veel eerder.

Voordat er dilemma's zijn, is er al 'het goede leven met en voor anderen' en de kleine ethiek van alledag".

Ethiek is er altijd, soms schreeuwend, soms fluisterend.

Ethische gevoeligheid is een kwestie van luisteren.

Uit: Leget C. Ethiek van de kleine dingen. BijZijn-XL 2012, nr 8, p. 12

*Als je de ziekte behandelt,
win je soms en verlies je soms.*

*Als je de mens behandelt,
win je altijd.*

Deel 1: Persoonsgerichte zorg: 3 uitdagingen

Uitdaging 1: Patiënt (h)erkennen:

- Patiënt zien als uniek persoon die naast veel andere dingen ziek is
- Op welke manier? Voorbeelden?
- Je kan de hele dag met de allerbeste intenties druk in de weer zijn met iemand en hem toch met het gevoel achterlaten dat je er niet voor hem was

Persoonsgerichte zorg: 3 uitdagingen

Uitdaging 2: Omgaan met macht en onmacht

- Patiënt kan overspoeld worden door onmacht doordat hij de controle verliest over zijn gezondheid en leven
- Hoe ga je hier mee om?
- Als zorgverlener kan je onmacht ervaren als zorg geen genezing kan brengen...
  - Wat doe je dan?

Ethiek op de afdeling intensieve zorgen: 3 uitdagingen

Uitdaging 2: Omgaan met onmacht

- Op sommige vragen zijn geen antwoorden...
- Maar de ruimte die je creëert, kan zowel aan jezelf als je patiënt tijd geven om je onmacht toe te laten

Persoonsgerichte zorg: 3 uitdagingen

Uitdaging 3: Aandacht voor het (on)gezegde

- De manier waarop je communiceert, zowel je woorden, de toon die je gebruikt en je houding

- Voorbeelden?

Deel 2: Ethische dilemma's op intensieve zorgen

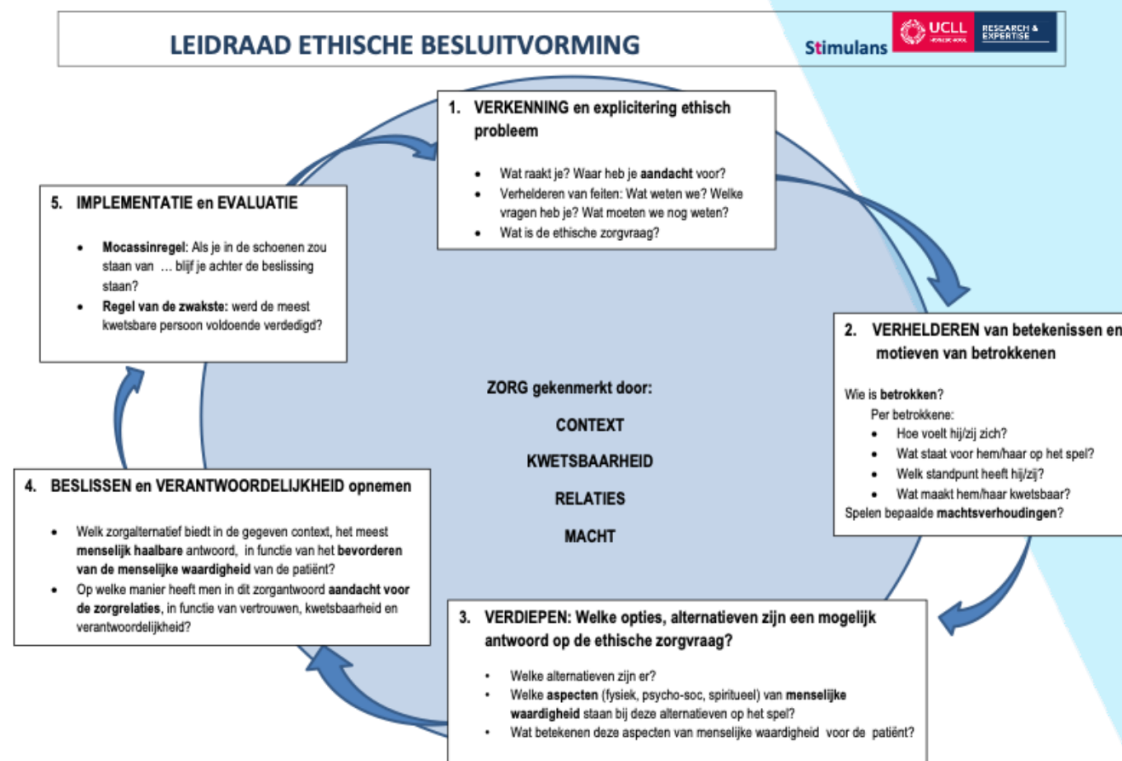
- Dilemma: conflict van waarden
  - Raakt ons
  - Verontwaardiging
  - Knaagt...
- Voelt als ethiek op het scherp van de snee
- Vaak rond levenseindebeslissingen

Stappenplan

5 grote stappen:

1. **Verkenning** en explicitering ethisch probleem (feiten)
2. **Verhelderen** betekenissen en motieven betrokkenen (subjectieve – emoties)
3. **Verdiepen** welke opties, alternatieven zijn een mogelijk antwoorde op de ethische zorgvraag?
4. **Beslissen** en verantwoordelijkheid opnemen
5. **Implementatie** en evaluatie

Stappenplan toepassen

Aandachtspunten:

- Horizon verruimen om de thematiek beter te begrijpen – ‘afstand nemen’
- Wisselen van perspectief van de diverse betrokkenen – meervoudige partijdigheid
- Argumenten op basis van waarden
- Het zoeken naar een gedeelde context op vlak van waarden en visie

Stappenplan toepassen

Tips

- Goed ethisch gesprek start met juiste feiten
  - Onderscheid 'vermoedens' van 'feiten'
  - Zoek onduidelijke informatie uit, onderzoek desnoods de nodige wetenschappelijke en juridische feiten
- Brede focus (metafoor vuurtoren)
- Overstijg emoties

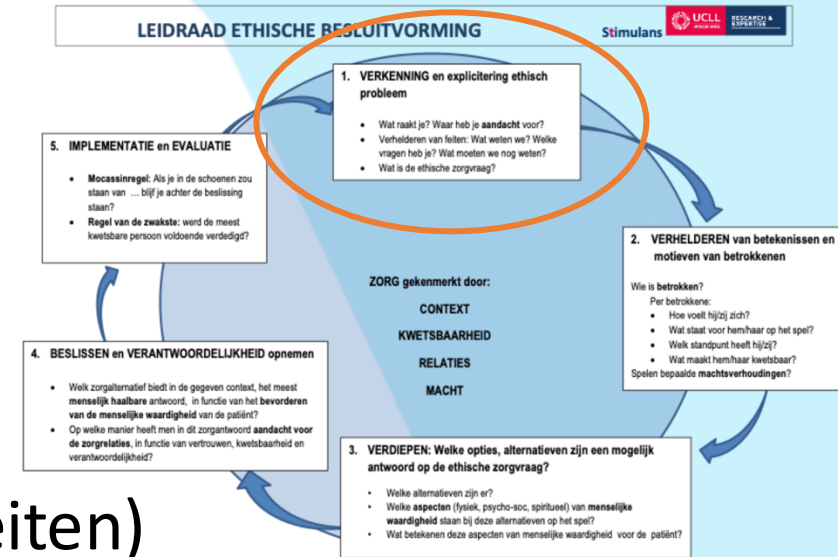
Ethisch overleg 5 stappen

Stap 1

Verkenning en explicitering ethische probleem (feiten)

1. VERKENNING en explicitering ethisch probleem

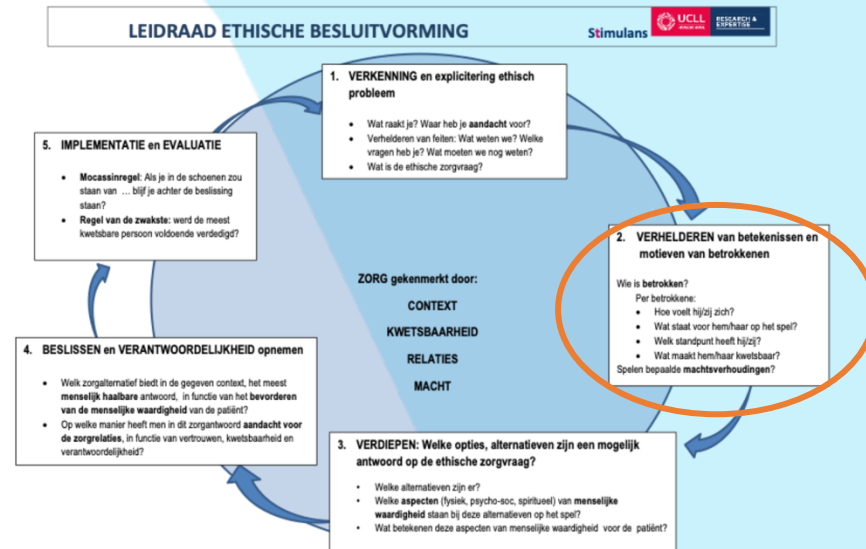
- Wat raakt je? Waar heb je aandacht voor?
- Verhelderen van feiten: Wat weten we? Welke vragen heb je? Wat moeten we nog weten?
- Wat is de ethische zorgvraag?

Ethisch overleg 5 stappen

Stap 2

Verhelderen van betekenissen en motieven van betrokkenheid

2. VERHELDEREN van betekenissen en motieven van betrokkenen

Wie is **betrokken**?

Per betrokkene:

- Hoe voelt hij/zij zich?
- Wat staat voor hem/haar op het spel?
- Welk standpunt heeft hij/zij?
- Wat maakt hem/haar kwetsbaar?

Spelen bepaalde **machtsverhoudingen**?

Machtsverhoudingen?
Gewetensprobleem?
Oorzaak voor bepaalde
'halsstarrige houdingen'?
Vooroordelen?

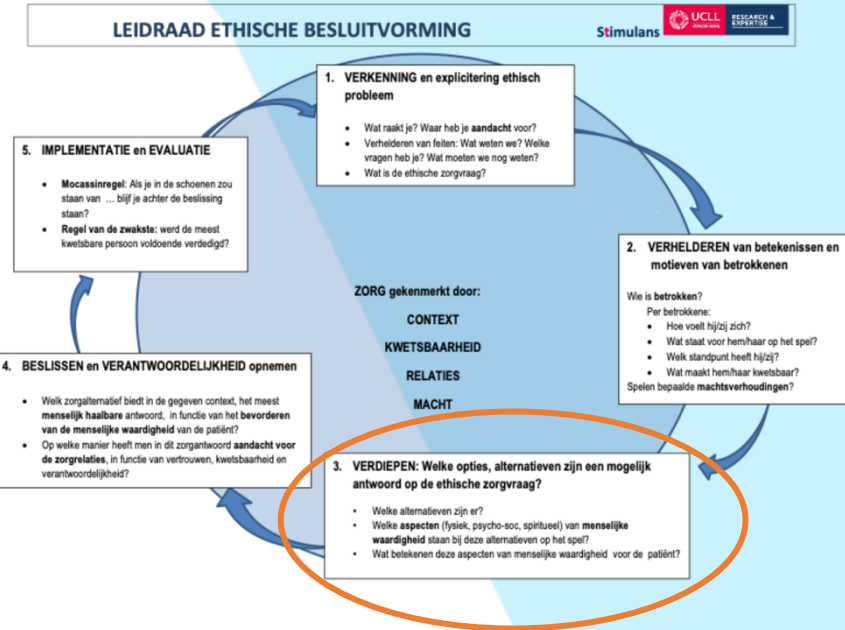
Ethisch overleg 5 stappen

Stap 3

Verdiepen: Welke opties, alternatieven zijn een mogelijk antwoord op de ethische zorgvraag

3. VERDIEPEN: Welke opties, alternatieven zijn een mogelijk antwoord op de ethische zorgvraag?

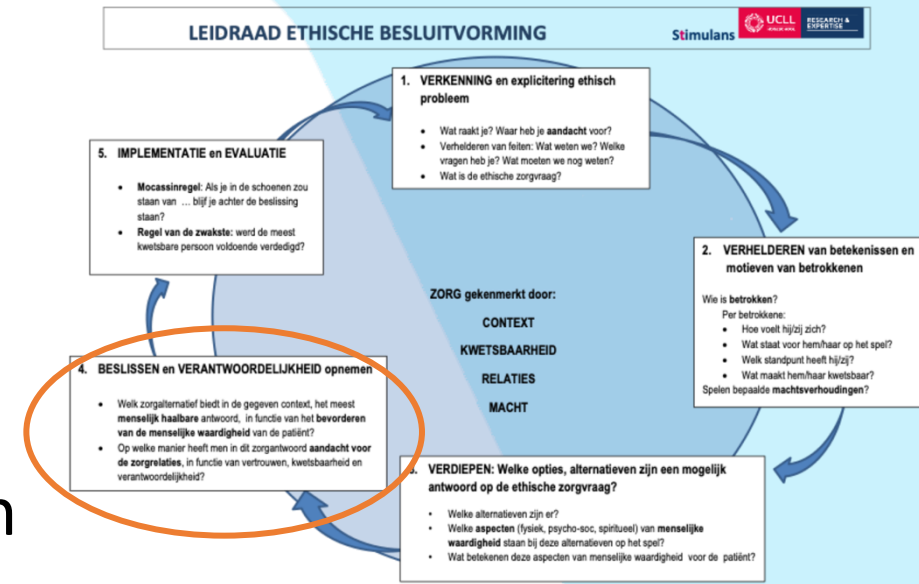
- Welke alternatieven zijn er?
- Welke **aspecten** (fysiek, psycho-soc, spiritueel) van **menselijke waardigheid** staan bij deze alternatieven op het spel?
- Wat betekenen deze aspecten van menselijke waardigheid voor de patiënt?

Ethisch overleg 5 stappen

Stap 4

Beslissingen en verantwoordelijkheid opnemen

4. BESLISSEN en VERANTWOORDELIJKHEID opnemen

- Welk zorgalternatief biedt in de gegeven context, het meest menselijk haalbare antwoord, in functie van het bevorderen van de menselijke waardigheid van de patiënt?
- Op welke manier heeft men in dit zorgantwoord aandacht voor de zorgrelaties, in functie van vertrouwen, kwetsbaarheid en verantwoordelijkheid?

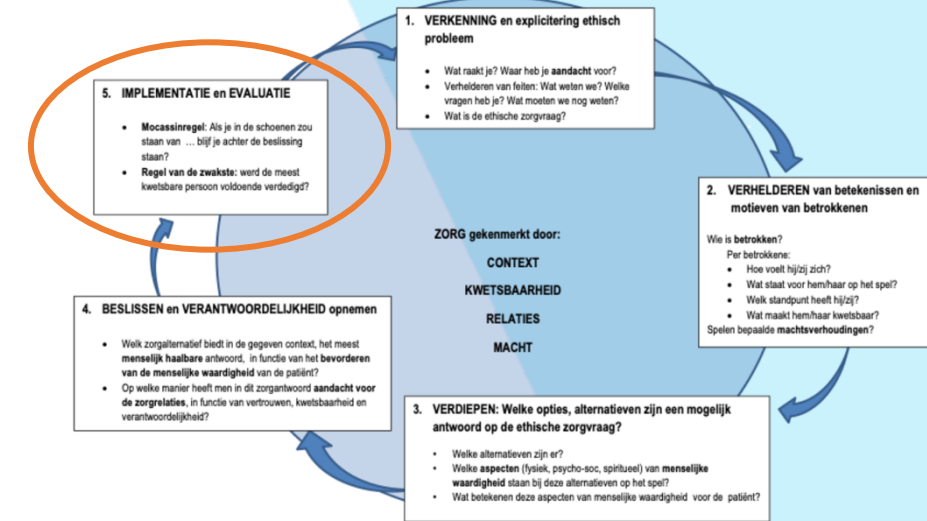
Ethisch overleg 5 stappen

Stap 5

Implementatie en evaluatie

5. IMPLEMENTATIE en EVALUATIE

- **Mocassinregel:** Als je in de schoenen zou staan van ... blijf je achter de beslissing staan?
- **Regel van de zwakste:** werd de meest kwetsbare persoon voldoende verdedigd?

Casus 1

- 85 – jarige dame, alleenwonend, cognitief goed maar cardiaal belast
- Heupfractuur, TFNA nodig
- Geeft pre operatief aan dat ze NIET gereanimeerd wil worden (DNR1)
- Vlotte ingreep onder algemene narcose, perop geen problemen
- In recovery: niet wekbaar, oppervlakkige ademhaling, asystolie

Casus 1 vervolg

Wat nu???

- CPR starten of niet?
- ....

Casus 2

64 jarige man

Voorgeschiedenis:

- DM, perifere vaatlijden, ethylisme
- Hypertrofe cardiomyopathy, ICD (nsVT)
- 2023 Aorta – bifemorale greffe
- 2 weken nadien dundarmperforatie, darmischemie, resectie en stent a. mesenterica
- Evoutie naar ernstige sepsis met septische shock
- Endocarditis ICD lead, candida bacteriëmie, verwijderen leads
- Enterocutane fistel, langdurig TPN
- 3 maanden ziekenhuisverblijf
- DNR 2 besproken met patiënt tijdens laatste IZ opname: geen CPR, geen intubatie, geen dialyse

Casus 2 vervolg

- 2 jaar later heropname IZ met sepsis en erysipelas bij voetwonde (vasculair probleem)
- DNR 2 codering wordt overgenomen in dossier
- ....

Wat nu???

Eenmaal DNR, altijd DNR?

....

Casus 3

63 jarige man met gemetastaseerd cholangiocarcinoom

Voorgeschiedenis

- oesofagitis, appendectomie
- oktober diagnose van distaal cholangiocarcinoom, CT geen meta's
- november: robotische pancreaticoduodenectomie
- postop:
  - bloeding anastomose, embolisatie
  - thrombus vena porta
  - multipele collecties (AB en drainage)
  - 5 weken hospitalisatie

Casus 3 (vervolg)

- Opname februari op gastro-enterologie:
  - leverabces: punctie en antibiotica
  - Maligne ascites vocht; chemo besproken
  - DNR 0 beleid expliciet besproken
- 9 dagen later opname IZ:
  - respiratoire achteruitgang tgv influenza pneumonie; NHF
- Dag 3 IZ:
  - hoge zuurstofnood en hyperactief delier; sedatie en intubatie
  - Abscesdrainage gepland maar uitgesteld owv invasieve beademing (buiklig voor punctie)
  - Beeld van ARDS; iom familie en gastro-enteroloog DNR 1 gezien infauste prognose

Casus 3 (vervolg)

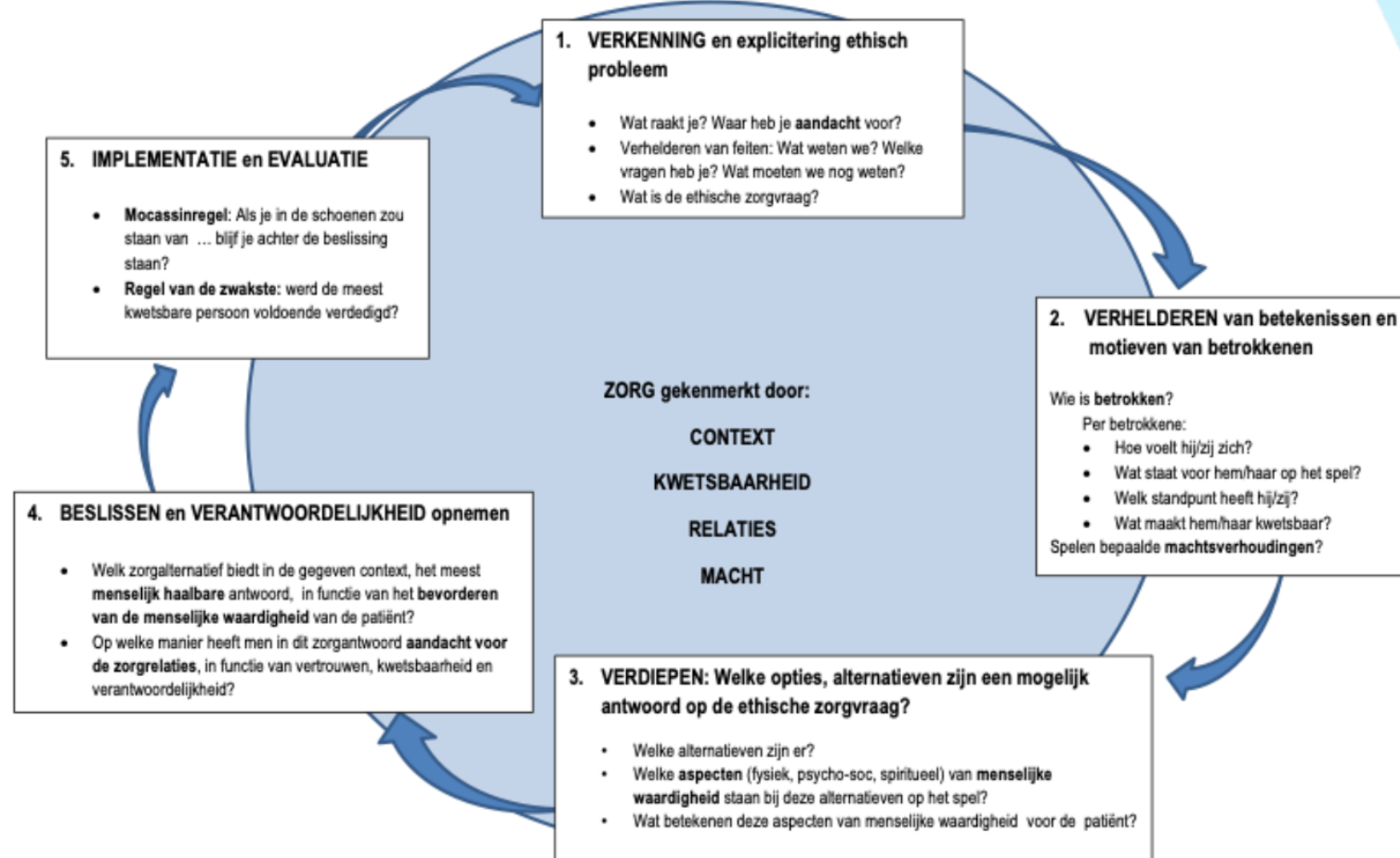
- Volgende dagen IZ:
  - septische shock (vasopressie) en toenemend pleuravocht bilateraal; hoge zuurstofnood
  - Dag 6: echogeleide drainage abces
  - CT thorax: geloculeerd pleuravocht vooral rechts, beeld van empyeem
- Overleg thoracaal chirurg: VATS aangewezen

Wat nu???

Nog VATS doen?

....

Meer interesse?

